

ΣΤΑ ΓΑΛΛΙΚΑ
ACTES DE LA RECHERCHE EN SCIENCES SOCIALES
ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ
EUROPÄISCHES BÜCHERMAGAZIN
ΟΥΓΓΡΙΚΑ
ÉLET ÉS IRODALOM
ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑ
европейско списание за книги,
ΙΤΑΛΙΚΑ
L'INDICE
ΤΣΕΧΙΚΑ
PRITOMNOST
ΣΟΥΗΔΙΚΑ
ORI & BILD
ΡΟΥΜΑΝΙΚΑ
REVISTA EUROPEANA
ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ
ΤΟΥΡΚΙΚΑ
KITAP-LIK
ΝΟΡΒΗΓΙΚΑ
SAMTIDEN

LIBER

Η συνεργασία μεταξύ της επιθεώρησης *Liber* και των *Συγχρόνων Θεμάτων* γίνεται με την αποφασιστική συνδρομή του Κέντρου Λογοτεχνικής Μετάφρασης του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών, υπό τη διεύθυνση της Catherine Velissaris. Τη γενική επιμέλεια των μεταφράσεων, για λογαριασμό του Κέντρου, είχε ο Γρηγόρης Ανανιάδης.

ΤΑ ΚΛΕΙΔΙΑ ΤΗΣ ΣΟΦΙΑΣ

Javier Marias*

Ο συγγραφέας του Μυθιστορήματος της Οξφόρδης μας παρουσιάζει μερικές πλευρές αυτού του μυστηριώδη κόσμου που αποτελεί τα άγια των αγίων των αγγλικών πανεπιστημίων.

ΣΤΑ ΔΥΟ ΧΡΟΝΙΑ που πέρασα στην Οξφόρδη, διδάσκοντας ισπανική λογοτεχνία και θεωρία της μετάφρασης, αν κρίνω από τη συνήθεια των πρώην συναδέλφων μου να τρέχουν ασταμάτητα, το πανεπιστήμιο αυτό είναι αναμφισβήτητα το πιο δυναμικό του κόσμου: είναι επίσης το πανεπιστήμιο που υπόκειται στα πιο αυστηρά ωράρια. Μπορεί, στην πραγματικότητα, να πρόκειται απλώς για ένα πρόβλημα γεωγραφικής διάταξης, που επιδεινώνεται από τις διαστάσεις της πόλης: καμιά απόσταση δεν είναι αρκετά μεγάλη για να πάρει κανείς αυτοκίνητο ή λεωφορείο (το να μη μετακινείται κανείς με τα πόδια μοιάζει με σπατάλη) ενώ, οι dons, ή καθηγητές, κατανέμουν τη διδασκαλία και τις γνώσεις τους μεταξύ διαφόρων colleges και σχολών κατά τη διάρκεια της ίδιας ημέρας.

Αυτός είναι ο λόγος, κατά τη γνώμη μου, που είναι αναγκασμένοι να τρέχουν χωρίς σταματημό από μιαν άκρη της πόλης στην άλλη: αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, καθώς συνηθίζουν να φορούν την πανεπιστημιακή τους τήβεννο, να μαυρίζουν την αρχιτεκτονική του χώρου σαν ένα σμήνος κοράκια που κινείται ξυστά στους τοίχους, εικόνα που θυμίζει τα *Πουλιά* του Χίτσκοκ.

Η περισσότερη δουλειά (πραγματικά πολύ δουλειά) γίνεται, ωστόσο, στα λεγόμενα tutorials, φροντιστηριακά μαθήματα στα οποία οι

φοιτητές μετέχουν σε ατομική βάση, κατά κανόνα στο γραφείο του don, ο οποίος διεξάγει τα μαθήματα αυτά μέσα στο ίδιο του το κολέγιο. Αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι, αντίθετα με ό,τι ειπώθηκε προηγουμένως, η ζωή αυτών των καθηγητών είναι όσο γίνεται πιο καθιστική, και ότι είναι οι φοιτητές αυτοί που περνούν την ημέρα τους τρέχοντας, αν όχι στους δρόμους, τουλάχιστον από το ένα γραφείο στο άλλο, στους διαδρόμους του κολλεγίου στο οποίο ανήκουν. Η αλήθεια είναι ότι δεν είδα ποτέ ούτε έναν φοιτητή να τρέχει, ενώ αντίθετα οι συνάδελφοί μου καθηγητές με βίτσιζαν με τις πτυχές των μακριών τους τηβέννων και με έσπρωχναν με τις παραφουσκωμένες τσάντες τους, καθώς προσπερνούσαν ολοταχώς.

Έλλειψη φαντασίας

Ευτυχώς, ο τετράκοχος σκούφος φοριέται ελάχιστα: διαφορετικά θα γέμιζε ο τόπος από ιπτάμενα κεραμίδια και οι dons θα έχαναν την ελευθερία ενός χεριού προσπαθώντας να τα συγκρατήσουν, ενώ είναι σημαντικότατο στην Οξφόρδη να έχει κανείς και τα δυο του χέρια ελεύθερα, έστω και μόνο για να χειρίζεται τα πολυάριθμα κλειδιά που ανοίγουν τις πολυάριθμες πόρτες που ένας don είναι υποχρεωμένος να διαβεί μέσα σε μια μέρα. Θυμάμαι ακόμα την έκπληξη και την απόγνωση μου – φανταζόμουν ήδη τις τεράστιες τρύπες στο βάθος της τσέπης μου, εξαιτίας αυτού του υπερβολικού βάρους – όταν, λίγες μέρες μετά την ένταξη μου στο πανεπιστήμιο, μου παρέδωσαν την αρμαθιά από κλειδιά που μου αναλογούσαν και τα οποία δεν έμαθα ποτέ να ξεχωρίζω: δύο κλειδιά για τη βιβλιοθήκη ισπανικών, δύο κλειδιά για την πόρτα εξόδου του κτιρίου όπου βρισκόταν το γραφείο μου, άλλα δύο για μιαν ενδιάμεση πόρτα, ακόμα δύο για την πόρτα του γραφείου μου, τρία ή τέσσερα για να έχω πρόσβαση, εκτός ωραρίου εργασίας, στο Senior Common Room του Taylor Institution, τρία τέλος για τον φοριαμό μου ή το προσωπικό μου γραμματοκιβώτιο. Για να μπορώ να τα μεταφέρω αναγκάστηκα να θυσιάσω αναπηρές και στυλό, τους συνηθεις θαμώνες της τσέπης μου, και να μνηθώ στην τέχνη του να ανοίγω φοβερά πολύπλοκες διπλές και τριπλές κλειδαριές, με τα χέρια φορτωμένα λεξικά.

* Καθηγητής λογοτεχνίας στα πανεπιστήμια της Οξφόρδης και του Χάρβαρντ, ο Javier Marias γεννήθηκε στη Μαδρίτη το 1951. Έχει γράψει έξι μυθιστορήματα μεταξύ των οποίων *El Hombre sentimental* (*L'homme sentimental*, εκδ. Rivages, 1988, μετάφραση Laure Bataillon) και *Todas las almas* (*Le Roman d'Oxford*, εκδ. Rivages, 1989, μετάφραση Anne-Marie και Alain Keruzoré). Έχει μεταφράσει πολλούς αγγλόφωνους συγγραφείς (Sterne, Hardy, Conrad, Stevenson, Faulkner, Nabokov), βραβεύτηκε με το Εθνικό Βραβείο μετάφρασης για τη μετάφραση του Tristram Shandy.

Για καλή μου τύχη δεν χρειάστηκε να τρέχω από δω κι από κει, γιατί όλες μου οι δραστηριότητες – τα lectures ή παραδόσεις, καθώς και τα μαθήματα τα γνωστά με το σιβυλλικό όνομα *Prose and Unseen Classes* – κυριολεκτικά, αθέατα μαθήματα πεζογραφίας, ή μαθήματα πεζογραφίας και αθεάτων – γίνονταν στο ίδιο κτίριο, το Institutio Tayloriana, δηλαδή τη σχολή μεσαιωνικών και σύγχρονων γλωσσών. Έτσι γλύτωνα όχι μόνο το τρέξιμο αλλά επίσης και την εξαντλητική δουλειά που απαιτούν από τους διδάσκοντες τα tutorials και τις ενδεχόμενες έγνοιες που συνεπάγονται αυτά.

Διότι οι dons πρέπει όχι μόνο να προετοιμάζουν ευσυνείδητα καθένα από αυτά τα μαθήματα, χωρίς να διαθέτουν το προστατευτικό δίχτυ που παρέχει κάθε γεμάτη ή μουσογεμάτη αίθουσα, όπου δεν έχει σημασία αν μερικοί μαθητές πλήττουν, όταν άλλοι είναι προσεκτικοί ή παριστάνουν τους προσεκτικούς – όπως άλλωστε συμβαίνει παντού στον πανεπιστημιακό κόσμο – αλλά μπορεί επιπλέον να υποστούν την προσβλητική και ταπεινωτική συμπεριφορά ενός φοιτητή κατά την διεξαγωγή ενός ιδιαίτερου μαθήματος, όταν αυτός ο τελευταίος αμφισβητεί αρετές του καθηγητή τις οποίες κρίνει ανεπαρκείς, ή ακόμα όταν απορρίπτει έναν καθηγητή διότι τον θεωρεί ανίκανο να διδάξει το συγκεκριμένο αντικείμενο ή με επίπεδο γνώσεων μόλις ανώτερο από το δικό του.

Θυμάμαι τον δικαιολογημένο θυμό ενός συναδέλφου καθηγητή της γαλλικής λογοτεχνίας την ημέρα που ένας πολύξερρος νεαρός, βλαστάρι Αμερικανών διπλωματών, αρνήθηκε να παρακολουθήσει τα μαθήματά του. Ο συνάδελφος αυτός είναι ένας από τους πιο οξυδερκείς κριτικούς που συνάντησα ποτέ μου, τόσο οξυδερκής, ώστε δεν καταδέχτηκε ποτέ να δημοσιεύσει ούτε μια γραμμή, για να μην προσθέσει, όπως έλεγε, και άλλα απορρίματα σ' αυτά που ήδη καλύπτουν την λογοτεχνία. Επρόκειτο αναμφίβολα για μια πρόκληση, ανακατεμένη με φιλαρέσκεια, διότι ως προς την επιμέλεια των κειμένων, την εμβριθεία, την ευστοχία της ερμηνείας, ό,τι παράγεται στην Οξφόρδη, στον τομέα της λογοτεχνίας, είναι εργαλείο απαραίτητο τόσο στους φοιτητές όσο και στους κριτικούς.

Το σοβαρότερο πρόβλημα έγκειται ίσως ακριβώς εδώ, στην έλλειψη φαντασίας και, ως εκ τούτου, στην αποφυγή του διανοητικού ρίσκου. Η Οξφόρδη απεχθάνεται την πρωτοτυπία: έχει κανείς την εντύπωση ότι η κοινή λογική είναι εκεί απόλυτος άρχων; επειδή, δε, αυτή η κοινή λογική χρησιμοποιείται με οξυδέρκεια, είναι εύκολο να καταρριφθεί κάθε τολμηρή θεωρία – ιταλική ή γαλλική, εξευκακούεται – τουλάχιστον στον κλάδο που μπόρεσα να μάθω πώς λειτουργεί. Πολλές φορές διαπίστωσα πώς οι συνάδελφοί μου σταύ-

ρωναν λεκτικά κάποιον Αμερικανό, Ισπανό ή ακόμα και προερχόμενο από το Καίμπριτζ καθηγητή, που είχε προσκληθεί να μιλήσει στο σεμινάριό μας.

Βέβαια, αυτές οι σταυρώσεις γίνονται με απεριόριστη λεπτότητα, σάμπως το να μιλήγει κανείς σιγά σιγά καρφιά σ' ένα χέρι ντυμένο με μετάξι να μπορεί να μετριάσει τον πόνο. Ακόμα καλύτερα, η διαλεκτική μέθοδος που εφαρμόζεται στην Οξφόρδη δεν συνίσταται, όπως σε άλλα πανεπιστήμια, στο να αντιπαραθέτει κανείς προτάσεις λιγότερο ή περισσότερο αντιθετικές, αλλά στο να διατυπώνει με ύφος διστακτικό ένα πλήθος από ερωτήσεις τόσο αβρές όσο και δηλητηριώδεις, αρχίζοντας πάντα με το κλασικό: «Αναρωτιέμαι μήπως...». Κανένας, όσο κι αν έχει εξασκηθεί, όσο σίγουρος κι αν είναι για τον εαυτό του, δεν θα μπορέσει να απαντήσει ικανοποιητικά. Η Οξφόρδη, λοιπόν, δεν προτείνει σχεδόν ποτέ κάτι με βεβαιότητα. Η Οξφόρδη δεν κάνει τίποτα άλλο από το να θέτει ερωτήσεις.

Και με θαυμαστό τρόπο.

Μπλαζέ ιδιοφυίες

Οι διδάσκοντες μεταδίδουν αυτή τη συμπεριφορά στους φοιτητές, οι οποίοι, παρά τον όλο και λιγότερο ελιτίστικο χαρακτήρα των διαδικασιών εισαγωγής τους, αποκτούν πολύ γρήγορα την πεποίθηση ότι αποτελούν μια διανοητική, ας πούμε, ελίτ. Έτσι λοιπόν, η συμπεριφορά των φοιτητών απέναντι σ' έναν καινούριο don (εμένα τον ίδιο, για παράδειγμα, κατά την άφιξή μου) είναι αντίθετη με τη συμπεριφορά των φοιτητών άλλων χωρών, οι οποίοι, τρομοκρατημένοι την πρώτη μέρα της χρονιάς, σας χαρίζουν το ωραιότερο χαμόγελό τους (και στις Ηνωμένες Πολιτείες, ένα μίλο). Ο καθηγητής στην Οξφόρδη έχει την εντύπωση, την πρώτη αυτή μέρα, ότι βρίσκεται μπροστά σε μια τάξη από μπλαζέ ιδιοφυίες, διανοητικά αποχαυνωμένες, που μοιάζουν

να λένε: «Εμπρός, διασκεδάστε μας. Για να δούμε τι το καινούριο έχετε να μας μάθετε. Για να δούμε αν ξέρετε κάτι περισσότερο από αυτά που ξέρουμε ήδη». Είναι αλήθεια ότι μετά από αυτή την πρώτη συνάντηση, αν σεβαστεί κανείς τον πρώτο κανόνα, ιερό και απαραίτητο γι' αυτούς, και σημαντικό για κάθε είδους διδασκαλία – δηλαδή να τους διασκεδάσει – οι φοιτητές αυτοί αποδεικνύονται εξίσου δεκτικοί με τους υπόλοιπους, και παραμένουν οι πιο ευφρείς και οι πιο ευγνώμονες που μπορεί να ευχηθεί να έχει ένα άτομο σκαρφισμένο πάνω σε μια έδρα. Γι' αυτό το λόγο ασφαλώς, οι περισσότεροι από τους φοιτητές που σπουδάζουν λογοτεχνία θα αφιρωθούν σε καριέρες που δεν έχουν καμιά σχέση με το αντικείμενο των σπουδών τους, δηλαδή με την πολιτική ή την οικονομία: υπάρχει πάντα καιρός να τελειοποιήσει κανείς μιαν επαγγελματική κατάρ-

τιση εκ των υστέρων· απεναντίας, η βρετανική κοινωνία θεωρεί ότι όποιος υποβλήθηκε στις μεθόδους της Οξφόρδης μπορεί να αναλάβει οποιαδήποτε υπεύθυνη θέση, ακόμα κι αν πέρασε τα φοιτητικά του χρόνια μελετώντας στίχους του Gongora ή πλήττοντας με την ανάγνωση μυθιστορημάτων της μεταπολεμικής Ισπανίας.

Ενώ πέρασα δύο χρόνια στην Οξφόρδη, υπό την ιδιότητα ενός προσωρινού don, γνώρισα το Καίμπριτζ μόνο για δέκα μέρες, προσκεκλημένος σε ένα σεμινάριο αγγλικής λογοτεχνίας. Γι' αυτόν το λόγο μου είναι αδύνατο να το κρίνω με την ίδια αμεροληψία. Εκ πρώτης όψεως, ωστόσο, τα δύο πανεπιστήμια φαίνεται να μοιάζουν σαν δυο σταγόνες νερό, σε σημείο που αυτή η απόλυτη και επιφανειακή ομοιότητα να σε κάνει να υποψιάζεσαι πιο βαθιές διαφορές.

Πρέπει να σημειώσουμε επίσης ότι στην Οξφόρδη, όπου εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς μια ακούσια περιφρόνηση για τους κατόχους διπλωμάτων άλλων πανεπιστημίων της υφηλίου, επικρατεί μια

υπέροχη ευγένεια ανακατεμένη με φυλετικό μίσος γι' αυτούς που προέρχονται από το Καίμπριτζ, σάμπως οι Οξφορδιανοί να αισθάνονταν πιο άνετα με τη σκέψη ότι είναι μοναδικοί στο είδος τους, ενώ στην πραγματικότητα την ίδια ακριβώς σκέψη κάνουν και οι άλλοι.

Μετάφραση από τα γαλλικά: Κατερίνα Κολλέτ
(Κέντρο Λογοτεχνικής Μετάφρασης-
Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών)

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. Επιθεώρηση *Liber*, τεύχος 6, Δεκέμβριος 1990.

